

Voorschriften Veiligheid rond Veldwerk

1. Inleiding

Veldwerken en excursies zijn essentiële onderdelen van de opleidingen 'Aardwetenschappen', 'Aarde, economie en duurzaamheid' en 'Biologie' (ecologie). Colleges, practica en leerboeken kunnen nooit de aardwetenschappelijke of biologische werkelijkheid vervangen en kunnen de grote complexiteit en verscheidenheid niet weergeven. De excursies en veldwerken hebben binnen de opleidingen een belangrijke functie:

- Aardwetenschappen. De verschillende excursies en veldwerken zijn nodig om studenten te leren denken over de complexiteit in vier dimensies van onze planeet, laten ondervinden hoe gesteenten, fossielen en mineralen er in het echt uitzien, om de vormingsprocessen van een breed scala van geologische structuren, milieus en landschapsvormen te leren herkennen, om waarnemingen te laten doen waarmee geologische en geomorfologische kaarten geconstrueerd kunnen worden en om de vele veldgegevens te kunnen integreren tot een geologisch-geografische geschiedenis van een bepaald gebied. Tijdens excursies en veldwerken leert men ook om te gaan met een aantal aardwetenschappelijke instrumenten, van kompas tot geofysische boorgatmonitoren.
- Aarde Economie en Duurzaamheid. De veldwerken en excursies zijn er op gericht om studenten inzicht te geven in Aardwetenschappelijk onderzoek om de eigenschappen en ruimtelijke voortplanting van geologische pakketten driedimensionaal te beschrijven in geologische doorsneden. Hiervoor worden de (diepe) handboringen gezet en leren studenten omgaan met hamers en basaal hydrologisch veldwerkmateriaal. De inzichten krijgen een plaats in interdisciplinair en toegepast aardwetenschappelijk onderzoek naar delfstofwinningsmogelijkheden, drinkwaterwinning en (grond)watermanagement. Tijdens de veldwerken in Limburg en Salzburg worden hiertoe gezamenlijk onder mede-begeleiding van beveiliging of gidsen groeves bezocht die normaliter niet voor publiek toegankelijk zijn.
- Biologie. De verschillende excursies en veldwerken zijn gericht om studenten kennis te laten maken met de vormenrijkdom van een breed scala van organismen in verschillende ecosystemen, om inzicht te verwerven over de relaties tussen organismen onderling en tussen organismen en hun leefomgeving. Tijdens excursies en veldwerken leert men ook om te gaan met een scala aan onderzoeksmethoden, die noodzakelijk zijn om biodiversiteit vast te kunnen stellen, en om relaties tussen soorten onderling en het ecosysteem te onderzoeken.

De veldwerken en excursies maken, met name voor de opleidingen Aardwetenschappen en Aarde, economie en duurzaamheid, een wezenlijk deel uit van de opleiding: een aanzienlijk gedeelte van de studieduur wordt in het veld doorgebracht. Deze specifieke studievoorraude, waarmee aankomende studenten geen enkele ervaring hebben, vraagt om speciale aandacht voor veiligheid bij het werken in de natuur, buiten de gebaande paden.

Deze nota bevat voorschriften om de veiligheid voor deelnemers aan excursies en veldwerken te regelen en de verantwoordelijkheden van faculteitsbestuur, facultaire organisatie (onderwijsdirectie, directeur bedrijfsvoering), docenten en studenten vast te leggen. Een en ander laat onverlet de individuele verantwoordelijkheid van studenten en begeleiders voor hun eigen veiligheid en gezondheid en voor die van anderen tijdens veldwerk. Deze individuele verantwoordelijkheid beperkt zich niet alleen tot activiteiten in het veld, die direct samenhangen met de excursie of de uitvoering van veldwerkopdrachten, maar omvat ook het gedrag en alle handelingen van de deelnemers tijdens de periode waarin het veldwerk, c.q. de excursie plaatsvindt. Feitelijk bestaat die individuele verantwoordelijkheid altijd.

2. Verantwoordelijkheden

2.1 Faculteitsbestuur/directeur bedrijfsvoering

Het faculteitsbestuur is verantwoordelijk voor het vaststellen van voorschriften met betrekking tot veiligheid tijdens de uitvoering van veldwerk en excursies en voor de algemene naleving van de Vastgesteld door het Faculteitsbestuur op 2 december

voorschriften. Het faculteitsbestuur is verantwoordelijk voor alle maatregelen, die de uitvoering van de veiligheidsvoorschriften mogelijk maakt. De afdelingen stellen de materiële en persoonlijke beschermingsmiddelen ter beschikking die noodzakelijk zijn voor de uitvoering van de veiligheidsvoorschriften. Dit betreft middelen voor EHBO-opleiding, helmen en, indien nodig, chauffeurs. Tevens zorgt de faculteit voor een adequate verzekering van de deelnemers. Materiële middelen, die in redelijkheid kunnen worden geacht te behoren tot de personele standaarduitrusting voor veldwerk (bergschoenen, regenkleding, zonnebrandolie e.d.) komen ten laste van de excursiedeelnemers.

2.2 Opleidingsdirecteur (met inzet van het onderwijsbureau)

De opleidingsdirecteur brengt de voorschriften ter kennis aan afdelingshoofden en individuele docenten (inclusief aio's etc.) en aan studenten (studiegids en VU.nl). Hij/zij ziet erop toe dat de hoofdverantwoordelijke docent vooraf een notitie "risico- inventarisatie en -evaluatie en veilige werkmethoden" (zie bijlage 1) ter kennis brengt aan deelnemers aan veldwerk en excursies. Deze wordt voor elke specifieke veldactiviteit door de hoofdverantwoordelijke docent opgesteld. De opleidingsdirecteur gaat achteraf, in het kader van de kwaliteitszorg bij studenten en docenten na of zich veiligheidsproblemen hebben voorgedaan bij veldwerk en excursies, en welke dat zijn.

2.3 Opleidingscoördinator

Studenten krijgen in het eerste jaar van hun opleiding voorlichting over de veiligheid tijdens excursies en veldwerk. Voorafgaand aan de eerste veldactiviteit in de opleiding komen algemene regels over veiligheid (kleding, gedragsregels in het veld) aan bod. Voorafgaand aan het eerste zomerveldwerk kunnen meer specifieke zaken (o.a. organisatie, veldwerkveiligheid) benadrukt worden. Deze voorlichting wordt in het studierooster opgenomen.

2.4 Hoofdverantwoordelijke docent

De voor een excursie of veldwerk hoofdverantwoordelijke docent draagt zorg voor het opstellen van een notitie "risico-inventarisatie en -evaluatie en veilige werkmethoden" voor de betreffende activiteit. In deze notitie moeten in ieder geval de door de faculteit vastgestelde richtlijnen worden gevolgd (zie ook 3.1). De hoofdverantwoordelijke docent moet de notitie vooraf ter kennis brengen van studenten en overige betrokken docenten en erop toezien dat de overige docenten en studenten handelen conform de veiligheidsvoorschriften. Hij/zij richt zich hierbij ook nadrukkelijk op junior medewerkers. Voorafgaande aan de excursie of veldwerk ziet de hoofdverantwoordelijke docent erop toe dat elke student is ingeschreven voor het onderdeel en de risico-evaluatie heeft ontvangen en heeft getekend voor ontvangst. Studenten registreren zich in My Dashboard>Study/Internship abroad> Register internship/free mover abroad. De hoofdverantwoordelijk docent krijgt een mail als de student zich heeft geregistreerd zodat hij/zij op de hoogte is. In deze mail wordt gewezen op de reisadviezen van buitenlandse zaken.

2.5 Docenten en begeleiders

Begeleiders van (groepen) studenten dienen tijdens veldwerk en excursies nadrukkelijk conform de veiligheidsvoorschriften te handelen en daarmee een voorbeeldfunctie te vervullen voor deelnemende studenten. Zij volgen de aanwijzingen van de hoofdverantwoordelijke docent en verstrekken - indien noodzakelijk - extra veiligheidsrichtlijnen en -adviezen aan studenten. Tevens zien zij toe op het conform de veiligheidsvoorschriften handelen van studenten. Studenten dienen altijd de aanwijzingen van medewerkers van de VU op te volgen. Doet een student dat niet en leidt dat tot verhoging van risico's dan kan (en moet) een medewerker direct ordemaatregelen nemen. Zorgwekkend gedrag van collega's wordt gemeld bij de leidinggevende van de collega. Een leidinggevende heeft de bevoegdheid om aanwijzingen te geven.

2.6 Studenten

Studenten krijgen instructie en duidelijke richtlijnen over gedrag zodat zij geen onnodige of onverantwoorde risico's nemen. Wanneer zij dat wel doen, is de eventuele schade die zij daarbij veroorzaken, zowel aan zichzelf als ook aan derden, primair voor hun eigen rekening en risico. Dat geldt zowel voor activiteiten die verband houden met hun studie als die in de vrije tijd.

De eventuele verplichtingen met betrekking tot het houden van toezicht op studenten wordt mede door het voorgaande bepaald. Studenten dragen primair hun eigen verantwoordelijkheid; naarmate hun deskundigheid en ervaring met betrekking tot de specifieke risico's van het veldwerk ontbreekt, zal de verplichting tot het houden van toezicht toenemen.

2.7 Alle deelnemers

Iedere individuele deelnemer aan excursies en veldwerken (dus ook elke deelnemende student) heeft de verantwoordelijkheid om alle activiteiten tijdens deze studieonderdelen zo veilig mogelijk uit te voeren, niet alleen voor zichzelf, maar ook voor de andere deelnemers en de buitenstaanders. Zij dienen te handelen conform de van faculteitswege vastgestelde veiligheidsvoorschriften en ook 'ad hoc' door de docenten verstrekte extra veiligheidsrichtlijnen op te volgen. Deelnemers aan excursies en veldwerk moeten alle persoonlijke gegevens (bijv. gezondheidstoestand, voedselallergieën, gevoeligheid voor insectenbeten, functiebeperking) die van invloed kunnen zijn op hun persoonlijke veiligheid, dan wel op die van personen in hun directe omgeving, van te voren melden aan de hoofdverantwoordelijke docent.

3 Algemene facultaire voorschriften

3.1 Risico-inventarisatie en -evaluatie en veilige werkmethoden.

Voorafgaand aan iedere excursie of veldwerk wordt door de docent, die de hoofdverantwoordelijkheid draagt, een risico-inventarisatie en -evaluatie opgesteld (zie Bijlage 2). De bedoeling van de risico-inventarisatie en -evaluatie is om belangrijke te voorziene risico's te onderkennen en tot een aanvaardbaar niveau te verlagen door het treffen van preventieve maatregelen, de deelnemers zo goed mogelijk voor te bereiden op te voorziene risico's en de protocollen hoe te handelen bij eventuele ongevallen kenbaar te maken.

Bij het opstellen van deze risico-inventarisatie en -evaluatie moet gebruik gemaakt worden van de notitie 'Aandachtspunten Veiligheid rond Veldwerk' (Bijlage 1), voor zover de aandachtspunten hierin genoemd van toepassing zijn op het betreffende veldwerk.

De volgende onderwerpen moeten, voor zover van toepassing, aan de orde komen: verantwoordelijke begeleider, onderlinge verdeling van werkzaamheden van begeleiders, locatie en aard van het gebied, te verwachten weersomstandigheden, aanbevolen kleding en schoeisel, veiligheidsinstrumenten (helm, bril, schoenen, fluit, EHBO-doos), vereiste lichamelijke conditie, specifieke plaatselijke gevaren voor de gezondheid, inachtneming van plaatselijke gedragscodes, organisatie van eerste hulp (bv. EHBO-uitrusting, plaatselijk alarmnummer, mobiele telefoon), transport (chauffeurs), contacten tussen deelnemers en begeleiding (locatie, telefoonnummers), vergunningen voor veldwerk, veiligheidsvoorschriften.

De risico-evaluatie met daarin de te voorziene risico's en bijbehorende preventieve maatregelen worden uitgereikt (als onderdeel van de excursie- of veldwerkgids) aan, en besproken worden met, de deelnemers aan de betreffende excursie of veldwerk.

Kopieën van de risico-inventarisatie en -evaluatie moeten aan de directeur bedrijfsvoering van de faculteit en de opleidingsdirecteur worden gestuurd.

3.2 Geen individueel veldwerk in het eerste en tweede jaar van de opleiding

Individueel veldwerk in de eerste twee jaren van de opleiding is niet toegestaan. Veldwerk in brede zin wordt in die jaren door een groep van minimaal twee studenten uitgevoerd. De eventuele wens van studenten om afzonderlijk te werken, wordt niet gehonoreerd.

3.3 International Office (IO)

Wanneer een veldwerk of excursie in het buitenland is gepland, moet het International Office (IO) op de hoogte worden gebracht. In geval van calamiteit moet het IO een contactpersoon kunnen benaderen om te kunnen overleggen over eventuele repatriëring. Meer informatie over wat te doen bij calamiteiten in het buitenland is te vinden op VU.nl: International travel policy.

Exchange studenten krijgen een info sheet - Factsheet Safety awareness - waar onder meer het nummer van de noodtelefoon in staat en waarin wordt aangegeven het telefoonnummer van de lokale hulpdiensten op te slaan.

3.4 Veldwerk in een remote (geel) gebied

Voor veldwerk in een remote (geel) gebied is een risico analyse nodig en wordt dit voorgelegd voor advies aan het IO. Het faculteitsbestuur beslist.

3.5 Geen veldwerk bij een negatief reisadvies

Er wordt met nadruk op gewezen dat onderwijsactiviteiten in gebieden waarvoor het Ministerie van Buitenlandse Zaken een reisadvies met code oranje of rood geeft niet zijn toegestaan en moeten worden geannuleerd. Wanneer het reisadvies van het betreffende gebied of land tijdens het verblijf verandert van geel naar oranje dient de excursie of het veldwerk te worden afgebroken. De reisadviezen zijn te vinden via: [Reisadviezen | Reizen | Nederlandwereldwijd.nl](https://reisadviezen.nl).

De hoofdverantwoordelijke docent moet het [International Office](#) consulteren in geval van code oranje. De hoofdverantwoordelijke docent stuurt de risico-evaluatie van de betreffende excursie of veldwerk naar het IO. Het IO geeft advies, het faculteitsbestuur beslist.

4 Verzekeringen

Ongevallenverzekering voor BHV

Voor ongevallen die BHV-ers overkomen op de VU-campus, binnen Nederland en 50 km er buiten (voor onderwijs- en onderzoek gerelateerde ongevallen) heeft de VU een Ongevallenverzekering BHV. Meer informatie is te vinden op VU.nl: <https://vu.nl/nl/medewerker/financien/bhv-ongevallenverzekering>.

Voertuigen

Bij veldwerken worden vaak busjes gehuurd. Volgens de wet dient het voertuig voor minimaal WA-dekking verzekerd te worden. Als er een ongeluk mee gebeurt, kan de VU / faculteit aansprakelijk worden gesteld als betrokkene bij een ongeluk. Het advies wordt gegeven om een WA-Casco (allrisk) dekking af te sluiten en om in alle gevallen het contract met de voorwaarden van de verhuurder door te lezen om te zien wat wel en niet gedekt is. Veelal is het ook mogelijk om het eigen risico af te kopen. Tevens kan de huurder bij verhuurder een inzittendenverzekering afsluiten. Voertuigen zijn uitgesloten op de bedrijfsaansprakelijkheidsverzekering VU.

Bedrijfsaansprakelijkheidsverzekering (WA-verzekering)

In het algemeen wordt gesteld dat de faculteit / VU verantwoordelijk is voor studenten en medewerkers in het buitenland. Dit houdt in dat veldwerk (mits verplicht onderdeel van de studie) doorgaans tot de verantwoordelijkheid van de faculteit wordt gerekend. De VU heeft een bedrijfsaansprakelijkheidsverzekering (ook wel: WA-verzekering) die werknemers en studenten van de VU verzekert. De VU heeft met deze collectieve verzekering de belangrijkste risico's afgedekt. Vanuit de bedrijfsaansprakelijkheidspolis zijn activiteiten van docenten en studenten, die zich bezig houden met wetenschappelijk onderzoek en onderwijs als onderdeel van de opleiding, in zowel binnen- als buitenland gedekt. Als de VU docenten en studenten uitstuurt op veldwerk, dan zijn zij WA verzekerd. De verzekering is naar Nederlands recht. Dat betekent dat schadevergoedingen voor letsels etc. zo veel mogelijk naar Nederlandse maatstaven worden afgewikkeld.

Hoewel VU-medewerkers en studenten onder hun begeleiding verzekerd zijn, wil dat niet zeggen dat de verzekering altijd uitkeert. Van belang is dat mensen 'hun gezond verstand' gebruiken. Op het moment dat ze onverantwoorde risico's nemen, zal de verzekering niet uitkeren of het trachten te verhalen op het individu. Vanuit dat perspectief is de risico-evaluatie die wordt opgesteld conform deze nota Veiligheid rond veldwerk van cruciaal belang. Medewerkers en studenten worden voorgelicht over wat de specifieke risico's zijn, maar ook wat de gewenste gedragingen zijn. De verzekeringsdeskundige van de VU die in dit verband om advies is gevraagd, noemde dat 'goed werkgeverschap': als werkgever probeer je medewerkers (en hun gasten - studenten) te behoeden voor risico's.

Tot slot. In geval van calamiteiten zal meestal de verantwoordelijkheid bij de faculteit worden neergelegd. Ingeval de calamiteit wordt veroorzaakt door schuld van een deelnemer van het veldwerk of excursie (bijvoorbeeld doordat voorschriften niet zijn nageleefd), zal de faculteit de gemaakte kosten op de veroorzaker verhalen.

Reisverzekering

Normale reisverzekeringen zijn niet geschikt voor veldwerken en excursies, omdat daarin veldwerk wordt uitgesloten; veldwerk betreft activiteiten met een verhoogd risico als zich buiten de begane paden begeven, water-, berg- en wintersport. De VU heeft hiervoor een collectieve zakenreisverzekering afgesloten. Medewerkers en studenten die in opdracht van de VU op reis gaan, dus ook veldwerk, zijn hiermee verzekerd. Afgedekt worden zaken als: annuleringskosten, schade aan bagage en extra kosten bij ongeval, ziekte of autopech. Wat betreft het eigen risico op de reisverzekering: deze is afhankelijk van het soort schade die is geleden.

Alleen docenten met een dienstverband aan de VU en studenten die zijn geregistreerd als deelnemer zijn verzekerd. De verantwoordelijke docent moet er daarom op toezien dat alleen geregistreerde deelnemers meegaan op veldwerk en excursies.

Schade en aansprakelijkheid

De bedrijfsaansprakelijkheidsverzekering in combinatie met de collectieve reisverzekering die de faculteit heeft afgesloten, biedt een acceptabele dekking tegen aansprakelijkheid. Voorkomen is echter beter dan genezen; bovendien is nooit uit te sluiten dat de werkelijk geleden schade groter is dan de verzekerde maxima.

Melden van schade en/of aansprakelijk stellen de VU: Schade aan persoonlijke eigendommen, op VU.nl: <https://vu.nl/nl/medewerker/veiligheid/schade-aan-persoonlijke-eigendommen>.

Dienstreizen regeling

VU.nl: <https://vu.nl/nl/medewerker/declaraties-en-reiskosten>. Via de Service portal medewerkers.

5 Transport t.b.v. groepsvervoer bij veldwerk en excursies

- a. Bij veldwerken en excursies wordt ervan uitgegaan dat het besturen van busjes noodzakelijk is om de opdrachten van de werkgever uit te kunnen voeren. Docenten en student-assistenten mogen rijden en vallen onder de WA-verzekering. Voorwaarde is dat het busje op een normale wijze wordt gebruikt: niet meer inzittenden dan stoelen, geen alcoholgebruik etc. (zie ook Hoofdstuk 4 Verzekeringen).
Ook studenten mogen in opdracht van de hoofdverantwoordelijk docent optreden als chauffeur. Studenten vallen voor de verzekering onder de categorie 'gast van de VU-medewerker'. Ook voor hen geldt de WA-verzekering. Ook hier geldt uiteraard dat de verzekering alleen uitkeert als er op een normale wijze met gezond verstand wordt gehandeld.
Het faculteitsbestuur volgt t.a.v. student-chauffeurs de lijn dat het inschakelen van studenten bij groepsvervoer weliswaar niet wordt aangemoedigd, maar ook niet wordt verboden. Wel gaat het bestuur ervan uit dat de docent, die verantwoordelijk is voor de uitvoering van het betreffende studieonderdeel, uitsluitend studenten laat rijden, waarvan in redelijkheid kan worden aangenomen dat deze over voldoende rijervaring beschikken. Men moet er daarbij van uitgaan dat die rijervaring is opgedaan wanneer de betreffende student minimaal twee jaar in het bezit is van het rijbewijs. De hoofdverantwoordelijk docent ziet hierop toe.
- b. Student-assistenten kunnen niet tegelijkertijd in hun capaciteit als student deelnemer aan de veldactiviteit zijn, tenzij de taak als bestuurder slechts op de heen- en terugreis naar het veldwerk/excursiegebied of op kleine verplaatsingen per dag betrekking heeft.
- c. Bestuurders zijn verplicht gegevens, die hun functioneren als bestuurder kunnen beïnvloeden (bijvoorbeeld gezondheid), te melden aan de hoofdverantwoordelijk docent.
- d. Indien er geen bestuurders met een arbeidsrelatie dan wel gastrelatie met de VU beschikbaar zijn dient gebruik gemaakt te worden van professionele chauffeurs, met als consequentie daarvan dus mogelijk van een bus van een transportonderneming.
- e. Het is toegestaan dat studenten in het geval van veldwerk gebruik maken van een auto, door henzelf of door een andere student bestuurd. Aan studenten moet echter wel een reële keuze worden geboden om op een andere wijze in hun transport te voorzien. Dat kan door studenten beloopbare of befietsbare veldwerkgebieden toe te wijzen, dan wel wegbreng- en ophaalfaciliteiten via door staf bestuurde busjes/auto's te regelen. Studenten, die niet over een rijbewijs beschikken kunnen nooit in de positie gebracht worden een auto te besturen.

Toelichting

In juridische zin is het van belang dat verantwoordelijkheden uitsluitend kunnen worden toebedeeld aan personen of organen die daartoe volgens de wet of andere regelgeving competent zijn en dat het belasten van studenten met verantwoordelijkheden, anders dan hun eigen veiligheid betreffende, uitsluitend in overeenstemming met hun capaciteiten als student kan geschieden.

6 Ter afsluiting

De bovenstaande gedragsregels zijn met de grootst mogelijke zorgvuldigheid opgesteld. Naleving daarvan kan een belangrijke bijdrage leveren aan het voorkomen van onnodige risico's. Zij vormen een gewichtige handreiking, maar zijn niet bedoeld als uitputtend vademecum voor alle potentieel risicovolle situaties. Afhankelijk van de concrete situatie zullen specifieke voorzorgsmaatregelen in acht genomen moeten worden. Het blijft primair de eigen verantwoordelijkheid van de individuele deelnemer aan excursies en veldwerk om er zorg voor te dragen dat onveilige situaties, niet alleen voor zichzelf maar ook voor anderen, worden vermeden en ongelukken worden voorkomen. Het moge duidelijk zijn, dat deze verantwoordelijkheid ook kan leiden tot een eigen aansprakelijkheid.

Deze voorschriften zijn oorspronkelijk opgesteld in 2004 en bijgesteld in 2008, 2012, 2015 en 2021. De huidige versie is vastgesteld door het faculteitsbestuur van de Faculteit der Bètawetenschappen op 2 december 2022.

Aandachtspunten Veiligheid rond Veldwerk

1 Inleiding

Hoewel veel plaatsen en activiteiten weinig meer gevaren zullen herbergen dan die men in het dagelijks leven kan ontmoeten, hebben excursies en veldwerken door hun specifieke aard altijd inherente risico's. Zo kunnen bijvoorbeeld steile wanden, groeves, mijnen en bouwterreinen, ontsluitingen langs kusten en rivieren, de openbare weg of spoorwegen, rivierbeddingen, kwelders en wadden, hoog- en laagveenmoerassen en bergachtig gebied gevaarlijke plaatsen zijn. Daarbij kunnen slechte weersomstandigheden de risico's soms sterk verhogen. Onervaren, ongetrainde en onvoldoende voorgelichte deelnemers zijn zich bovendien vaak niet bewust van de risico's die zij lopen.

Bij het uitvoeren van veldwerk moeten de risico's zo klein mogelijk worden gehouden. Ieder risico dat niet klein gehouden kan worden, moet vermeden worden. In deze informatieve aanvulling op de beleidsnota 'Veiligheid rond veldwerk' wordt specifiek ingegaan op algemene gedragsregels en potentieel risicovolle situaties.

Onveilige situaties en ongelukken doen zich niet alleen voor in het veld. Ongelukken kunnen ook plaatsvinden in de activiteiten eromheen. De belangrijkste oorzaken zijn dan onverantwoord gedrag in het verkeer en sportieve activiteiten.

Het doel van deze tekst is een bijdrage te leveren aan de bewustwording van risicovolle situaties bij zowel docenten als studenten. Deze bijlage kan ook worden gebruikt als checklist waaruit docenten bij het opstellen van de risico-evaluaties die situaties kunnen lichten die van belang zijn voor het veldonderdeel dat onder hun leiding én verantwoordelijkheid plaatsvindt.

2 Algemene gedragsregels

- Gedraagt u zich ordelijk en beheerst tijdens excursies en veldwerken.
- Respecteer lokale of in vergunningen nagekomen codes betreffende kleding en gedrag.
 - Bedenk dat men in de meeste landen niet zo tolerant is als in Nederland. Uw gedrag kan leiden tot verkeerde interpretaties bij de lokale bevolking. Geef door gedrag en kleding geen signalen af, die anders dan bedoeld kunnen worden geïnterpreteerd.
- Respecteer andermans eigendommen, niet alleen in het veld, maar ook in bus, hotel en camping.
- Vraag altijd toestemming om particulier terrein te betreden. Sluit hekken en laat geen rommel of afval achter. Laat op velden of wegen geen gesteentefragmenten of open gaten achter, die schade zouden kunnen toebrengen aan vee of die een gevaar voor het verkeer of voor andere voorbijgangers kunnen vormen.
- Laat ontsluitingen en veldlocaties niet gevaarlijk achter voor degenen die na u komen.
- Houd u aan de gedragsregels in de vrije natuur en stelt u zich op de hoogte van lokale verordeningen. Wees attent en milieubewust. Vermijd onnodige verstoring van de levende natuur.

3 Wees geïnformeerd en geef informatie

- Aan deelnemers aan excursies en veldwerken wordt de notitie 'Informatie ten behoeve van studenten en staf die voor veldwerk naar het buitenland gaan' uitgereikt: daarin zijn alle gegevens opgenomen over de collectieve verzekering en over de wijze van contact opnemen met het thuisfront in het geval van calamiteiten. Zorg er voor dat het thuisfront u kan bereiken: laat weten waar u bent.

- Verzeker u ervan dat u vóór het begin van het veldwerk op de hoogte bent van de aard van het terrein en van de daar mogelijke weersomstandigheden: alleen dan kunt u zorgen voor geschikte kleding en schoeisel. Deze gegevens, en ook alle andere feiten die nodig zijn om de risico's van het veldwerk in te schatten, moet de hoofdverantwoordelijk docent aan studenten overhandigen.
- Neem altijd voldoende kleding, voedsel en water mee bij het betreden van grote en/of lastig ontsloten gebieden.
- Ga het veld niet in zonder een bericht achter te laten over de plaats waar u naartoe gaat (eventueel met kaart) en over het tijdstip van uw terugkeer. Indien u daarbij personen inschakelt, vergeet dan niet u af te melden bij uw terugkeer!
- Zorg dat u een mobiele telefoon bij u hebt in het veld. Zorg er ook voor om woonadres en telefoonnummer op zak te hebben, zodat u een verlate terugkomst kunt melden. Als anderen zich niet op tijd afmelden: begeleiders waarschuwen en afspreken wie de plaatselijke politie inschakelt.

4 Alcohol, Roken en drugs

- De ervaring leert dat de grootste kans op ongevallen samenhangt met het gebruik van gemotoriseerde voertuigen, al dan niet in combinatie met alcoholconsumptie en algemene nonchalance.
- Het gebruik van alcohol tijdens veld- en excursiewerkzaamheden is verboden. Constatering leidt tot een onmiddellijk afbreken van het veldwerk voor de betreffende student.
- Rook niet in droge gebieden.
- Het in bezit hebben van en het gebruik van drugs tijdens veldwerken en excursies is verboden. Constatering leidt tot een onmiddellijk afbreken van het veldwerk voor de betreffende student.

5 Verkeer

- Gebruik geen alcohol in het verkeer en vermijd overmatige hoeveelheden alcohol op de avond vóór uw deelname aan het verkeer (en veldwerk).
- Rij rustig en defensief; houd uw passagiers en auto schadevrij. Zorg ervoor dat u uw huurauto intact inlevert na afloop van een veldwerk.
- Wanneer u op veldwegen rijdt, weet dan wanneer u moet gaan lopen.
- Stel u op de hoogte (bv. via de ANWB/Verkeer) van afwijkende verkeersregels in andere landen.

6 Kleding

- Draag ook in warme gebieden een lange broek in het veld, daardoor wordt de kans op schaafwonden, tekenbeten of erger verkleind. Bescherm in warme gebieden uw hoofd met een zonnehoed/pet. Gebruik van zonnebrandcrème, met een beschermingsfactor van ten minste 30 en bij voorkeur voorkeur 50, is essentieel in warme gebieden.
- In veldwerkgebieden, waar een behoorlijke hoeveelheid regen kan vallen, is het maar al te gemakkelijk om zich nat, koud en ellendig te voelen. Daardoor riskeert men niet alleen blootstelling aan onderkoeling, maar door de afgeleide aandacht is er ook meer kans op ongevallen. Draag daarom altijd kleding die aan het weer is aangepast: shirt, wijdevallende broek, warme trui, felgekleurde waterdichte anorak met capuchon.
- Als het weer erg nat is, zorg dan ook nog voor een waterdichte regenbroek. Een strak zittende spijkerbroek is totaal ongeschikt in nat weer: natte spijkerbroeken drogen niet op en bij felle koude wind is het risico op onderkoeling behoorlijk groot.
- Een paraplu lijkt handig bij regen, maar is dat beslist niet in ruw terrein: men mist een hand om zich tegen valpartijen te beschermen.
- Als schoeisel in het veld zijn enkel omvattende waterdichte bergschoenen met rubberen profielzolen de norm. Gympen zijn uit den boze, men vraagt dan om ongevallen en verwondingen. Rubberlaarzen zijn goed op natte en modderige bodems.

- Draag een veiligheidshelm op alle plaatsen waar stenen of andere voorwerpen kunnen vallen: oude groeves, kliffen, steile wanden, puinhellingen. Het dragen van een helm is verplicht bij het bezoek aan groeves in werking, mijnen en bouwwerven.
- Draag een veiligheidsbril bij hameren op gesteentes.
- Raadpleeg de dagelijkse weersvoorspelling. Wees op uw hoede voor wijzigingen in het weer gedurende uw werk. Aarzel niet om terug te keren als het weer verslechtert. Neem altijd waterdichte kleding mee indien u van plan bent om gedurende meerdere uren in het veld te gaan werken.
- Ga bij onweer niet het veld in. Bent u in het veld en een onweersbui steekt op zoek dan beschutting. Ga niet onder bomen staan of in de buurt van hoge obstakels. Ga in vlakke gebieden zonder beschutting op de grond liggen zodat u niet het hoogste punt in het landschap bent.

Hypothermie (onderkoeling) en hyperthermie (zonne- of hittesteek)

Onderkoeling is het resultaat van een gevaarlijk verlies van lichaamswarmte. De voornaamste oorzaak is afkoeling door de wind (wind chill) bij het dragen van onvoldoende of natte kleding. De eerste symptomen zijn ongecontroleerde rillingen, bleke huidskleur en agressieve reacties op raad en vragen. Daarna volgt lethargie en gebrek aan coördinatie. De betrokkene zelf voelt zich warm en slaperig. De beste behandeling is een bad van 40°C; als dit niet mogelijk is: extra kleding en bescherming (nooddeken). Voorkomen is beter dan genezen: draag kleding die geschikt is voor het heersende weer (met inachtneming van een mogelijke omslag) of neem altijd een regenjack mee tijdens veldwerk.

Oververhitting is het resultaat van een gevaarlijke toename van lichaamswarmte. De voornaamste oorzaak is lichamelijke activiteit in warm weer of bij hoge luchttemperatuur (bv. in een diepe mijn, duinvallei, vlak landschap bij windstil weer). Hoge luchtvochtigheid zal de situatie verergeren, omdat die de mogelijkheid van het lichaam vermindert om warmte door zweten af te voeren. Stop alle activiteit, rust in de schaduw. Drink koud water, maar met mate om maagkrampen te voorkomen. Spons het slachtoffer af met lauw water om afkoeling door verdamping te bevorderen. Als een hittesteek in een meer gevorderd stadium is: wikkel het slachtoffer in een laken en houd dat nat met lauw water. Waarschuw onmiddellijk een arts. Ook hier is voorkomen beter dan genezen. Draag kleding die beschermt tegen de zonnewarmte (hoed, dunne lange broek, dunne shirts met lange mouwen), drink veel water en eet zout eten om uitdroging te bestrijden. Zonnebrandcrème, liefst met een beschermingsfactor van ten minste 30 en bij voorkeur 50, is een essentieel onderdeel van veldwerkmaterialen.

7 Gezondheid

- Zorg voor een goede lichamelijke conditie. Veldwerk vergt meestal meer inspanning dan normaal werk en de werkdagen zijn vaak lang.
- Stel de begeleiders vóór het begin van excursie of veldwerk op de hoogte van eventuele ziekte, allergie, lichamelijke gebreken, functiebeperking (zoals autisme) of van de noodzaak voor bijzondere medische zorg. Laat desnoods uw huisarts contact opnemen met de begeleiders.
- Deel tijdens een excursie of veldwerk eventuele problemen onmiddellijk mee aan de begeleiders. Vertel ze het meteen als u zich niet lekker voelt of moeilijkheden heeft om de groep te volgen. Blijf nooit hangen achter een groep.
- Voor diverse landen worden inentingen aangeraden, zeker voor veldwerk in niet-westerse landen. Laat u zich voor het veldwerk in elk geval inenten tegen tetanus. Voor specifieke inentingen per land kunt u de website van het Landelijk Coördinatiecentrum Reizigers Advisering raadplegen: <http://www.lcr.nl/>. Ook de GGD kan u hierover adviseren. Hoewel de faculteit het laten zetten van inentingen sterk aanraadt, ligt de verantwoordelijkheid hiervoor volledig bij de student.
- Medewerkers/Studenten, die voor studie of stage naar het buitenland gaan, kunnen voor hun vaccinaties terecht bij AUmcTropeninstituut of eigen GGD.
 - Eigen GGD: <https://www.ggdreisvaccinaties.nl/heb-ik-een-vaccinatie-nodig>

Onkosten kunnen worden gedeclareerd bij de VU als de reis voor het werk/studie noodzakelijk is.

Er is een verklaring van de faculteit nodig dat je voor je studie naar het buitenland gaat en daar ook studiepunten zult behalen. Deze verklaring is af te halen bij de onderwijscoördinator om de onkosten te declareren.

- Voor eventuele overige vaccinaties of medicijnen moeten studenten de kosten zelf dragen.
- Ga bij twijfels over de toestand van uw gebit naar uw tandarts vóór het begin van veldwerk in afgelegen gebieden.
- Ga ook tijdens het veldwerk op tijd naar een arts. Neem uw zorgpas mee en eventueel het 111 formulier. Raadpleeg uw ziektekostenverzekeraar bij twijfel over de juiste documenten.
- Neem altijd een kleine EHBO-does mee in het veld. Kunt u omgaan met de zaken die zich in die EHBO-does bevinden? Wat moet u doen bij kleine ongevallen, schaafwonden, insectenbeten? Volg een EHBO-cursus. Verzorg onmiddellijk alle wonden, ook de kleine. In warme gebieden raken wonden snel geïnfecteerd.
- Het melden van incidenten kan via [Meld een fysiek incident \(smile.nl\)](https://smile.nl) of het menupad: VU.nl/medewerker/calamiteiten.

8 Teken en insecten

- Sommige teken zijn geïnfecteerd met ziekteverwekkers, zoals Lyme (Borrelia) en andere micro-organismen en veel muggen en vliegen brengen ziekteverwekkers over. Gebruik anti-tekenmiddel om op de overgang van huid naar kleding om de kans op tekenbeten te verminderen. Ga, indien mogelijk, na het veldwerk onder de douche om eventuele teken af te spoelen en controleer jezelf op teken.
- In geval van een tekenbeet: verwijder de teek zo snel mogelijk met een speciale tekentang (te koop bij apotheek of drogist) of door ze in één rechte beweging eruit te trekken of door gebruik te maken van een tekenkaart met een V-inkeping waarmee de teek er schuivend uit kan worden verwijderd. Een niet-volgezogen teek kan ook met plakband of kleefpleister worden verwijderd.
- Zorg dat er geen delen van de teek in de huid achterblijven: dat kan ontstekingen veroorzaken.
- Noteer de plaats op het lichaam en de datum waarop de teek gebeten heeft en houd deze plek de komende weken in de gaten.
- LET OP: Gebruik geen alcohol, ontsmettingsmiddel of andere producten om de teek te 'verdoven' en probeer de teek zeker niet met een brandende sigaret of lucifer te verwijderen. Hierdoor zal de teek juist gif in de wond spuiten.
- Adviseer het slachtoffer een huisarts te raadplegen als er in de eerste weken na de beet een abnormale huidverandering optreedt, zoals een rode zich verbredende ring (treedt niet altijd op!).
- Ga naar de huisarts als in de maanden na de tekenbeet:
 - een rode vlek op de huid ontstaat die steeds groter wordt (groter dan 5 cm)
 - een griepig gevoel ontstaat met koorts en spierpijn
 - je dubbel gaat zien of een scheef aangezicht krijgt
 - je pijn, krachtverlies of tintelingen in je ledematen krijgt
 - er gewrichtsklachten ontstaan
- Zie voor informatie over teken bijvoorbeeld: <https://livis.nl/nieuws/een-tekenbeet-wat-nu> Sommige vliegen en muggen (bijvoorbeeld tijgermuggen) kunnen besmet zijn. Draag een lange broek en een shirt met lange mouwen en gebruik muggenolie om de kans op een steek te verminderen.
- Vermijd contact met vlinderrupsen met lange haren. Die kunnen behoorlijk irriteren.
- Informatie over de ziekte dengue, die door tijgermuggen kan worden overgedragen: [Dengue | LCI richtlijnen \(rivm.nl\)](https://dengue.lci.rivm.nl); voor de verspreiding van de tijgermug: [Mosquito maps \(europa.eu\)](https://mosquito-maps.europa.eu)

9 Gedragsregels bij specifieke locaties

Bezoek aan groeves

- Ga nooit een actieve groeve in zonder eerst het kantoor van de groeve te bezoeken. Vraag altijd toestemming (schriftelijk of mondeling) voor het bezoek. Bij ieder bezoek moet u uw aankomst en vertrek melden.
- Stelt u zich op de hoogte van de toestand van de groeve: vraag aan de mensen ter plaatse waar de bezoekers mogen gaan en staan, welke lokale gevaren vermeden moeten worden, en op welke plaatsen in de groeve gemonsterd mag worden.
- Verzeker u ervan dat u de waarschuwingssignalen kent voor werkzaamheden met dynamiet.
- Geef exacte instructies aan de deelnemers over het bezoek aan de groeve.

- Pas goed op voor vallend gesteente, groeewanden - ook in zand- en kleigroeves - kunnen zeer gevaarlijk zijn en kunnen instorten zonder enige waarschuwing. In groeves is het gebruik van veiligheidshelmen verplicht, stevige schoenen worden aangeraden. Monster alleen bij groeewanden als anderen op de uitkijk staan voor vallend gesteente.
- Houd afstand van voertuigen en machines, blijf altijd van machines af.
- Nooit onontpofte explosieven, draden of ontstekers aanraken of oprapen; bij aantreffen hiervan onmiddellijk groevedirectie waarschuwen.
- Pas op voor moddermeertjes en drijfzand.

Ontsluitingen langs spoorwegen

- Voor het bezoeken van ontsluitingen of het uitvoeren van inventarisaties langs spoorwegen is altijd toestemming nodig.
- Het werken langs spoorwegen is bijzonder gevaarlijk: houd er rekening mee dat wagons behoorlijk uitsteken over de rails. Vergewis u er van of er voldoende ruimte is voor uzelf als er een trein voorbijkomt. Loop nooit door tunnels of over bruggen voor spoorwegverkeer. Tijdens een excursie moeten deelnemers aangesteld worden die er voor zorgen dat iedereen van de rails wegblijft en die waarschuwen bij voorbijkomende treinen. In sommige landen rijden de treinen aan de andere kant dan U denkt.

Ontsluitingen langs de openbare weg

- Houd zeer goed rekening met het gemotoriseerde verkeer. Sommige automobilisten rijden uiterst rechts (of links in sommige landen).
- In groepsverband (excursies) neemt de oplettendheid voor verkeer vaak sterk af.
- Stel deelnemers aan om er voor te zorgen dat niemand op de rijbaan loopt. Waarschuw automobilisten voor een groep langs de weg.
- Laat geen rommel op de rijbaan achter.
- In sommige landen is het dragen van een opvallend wegwerkershesje verplicht.

Kustontsluitingen

- Raadpleeg altijd de kustwacht of een andere instantie over getijden en lokale gevaren zoals instabiele kliffen.
- Zorg ervoor dat u op de hoogte bent van de getijden en een vluchtweg heeft bij opkomend tij.
- Indien u over het wad moet lopen kom dan niet te dicht in de buurt van mosselbanken, daar kan men makkelijk in vastraken wat tot problemen kan leiden bij opkomend water.

Steile rotswanden

- Klim niet in steile rotswanden. Gebruik een verrekijker om gesteenten te bestuderen die zich op een plaats bevinden die te gevaarlijk is om er naartoe te klimmen.
- Draag altijd een veiligheidshelm als u bij steile wanden werkt.
- Neem geen risico's bij instabiele rotswanden. Zorg ervoor dat u geen gesteente losmaakt, misschien bevinden anderen zich onder u.
- Waarschuw anderen als u gesteente losmaakt.

Ondergronds

- Verzeker u ervan dat u de juiste uitrusting en de nodige ervaring heeft als u ondergronds moet werken. Werk nooit alleen.
- Licht iemand in over uw vertrek, over de plaats waar u zult werken en over de voorgenomen werktijd ondergronds. Meld u ook af bij uw terugkeer.
- Bij bezoek aan mijnen tijdens excursies: alle deelnemers moeten nauwgezet de instructies van de begeleiders van de mijn opvolgen.
- Betreed nooit verlaten mijngangen.

10 Individueel veldwerk

Sommige hierna genoemde maatregelen zijn extra van belang bij individueel veldwerk en hebben dus vooral betrekking op veldwerk na het tweede curriculumjaar.

- Neem in het veld een verblijfplaats (hotel of tent) waar ook andere mensen verblijven. Stel u op de hoogte van de dichtstbijzijnde telefoon en medische hulp, evenals van de lokale alarmnummers. Doe enige moeite om eventueel in de plaatselijke taal om hulp te kunnen vragen.

- Overweeg ter plaatse de mogelijke veiligheidsproblemen of -risico's vóór het begin van het veldwerk. Maak een zorgvuldig werkplan, houd daarbij rekening met uw ervaring en training, de aard van het terrein, en het weer. Wees beducht voor overschatting van uw mogelijkheden.
- Zorg dat U altijd weet waar u zich bevindt op uw kaart en de kortste weg naar een veilig onderkomen kent. Weet wat u doen moet in het geval van nood (bv. ongeval, ziekte, slecht weer, duisternis).
- Neem altijd deze zaken mee: kleine EHBO-doos, enig noodrantsoen (chocolade, koekjes, glucosetabletten), een nooddeken (goud/zilver aluminium of grote plastic zak), fluit, mes, zaklamp, kaart, kompas en horloge. Aangeraden wordt om in gebieden waar oriënteren lastig is een GPS mee te nemen (zie ook volgende item).
- Neem altijd een mobiele telefoon mee, maar bedenk dat deze in afgelegen gebieden bij gebrek aan zendmasten niet altijd werken.
- Bij het werken in groepen: wees voortdurend op de hoogte van de plaats van uw partner, spreek duidelijke ontmoetingsplaatsen en -tijden af indien u afzonderlijk gaat werken.
- Weet hoe u het internationale noodsignaal moet gebruiken.

Noodsignalen

In geval van nood kan men alarm slaan op de volgende wijze:

- zes fluittonen OF zes gillen OF zes flitsen met een zaklamp OF zesmaal zwaaien met een felgekleurd doek
- 1 minuut pauze
- herhaal de zes fluittonen, gillen, flitsen of zwaaien.

Bij het horen van dergelijke signalen is het antwoord:

- drie fluittonen OF drie gillen OF drie flitsen met een zaklamp
- herhaling.

- Als u in nood verkeert, is het belangrijk om u niet uit te putten door te lang achter elkaar te fluiten of te gillen. Neem regelmatig rust, en ga na een tijdje verder met het alarm.

11 Werkzaamheden

Hamers

- Gebruik altijd een echte geologische hamer in het veld.
- Gebruik uw geologische hamer met beleid, en alleen op plaatsen waar het gebruik van de hamer is toegestaan. Sla nooit stukken uit muren of gebouwen.
- Bij hameren op stenen of beitels is een veiligheidsbril verplicht. Deze biedt bescherming tegen rondvliegende splinters of scherven.
- Gebruik nooit een hamer als beitel om er met een andere hamer op te slaan. Dit veroorzaakt staalsplinters. Gebruik alleen beitels van zacht staal.
- Vermijd hameren in de buurt van andere personen en kijk niet naar andere personen die aan het hameren zijn. Waarschuw in een groep altijd dat u gaat hameren.
- Laat geen gesteentefragmenten rondslingeren na het hameren, ruim uw troep op!

Boren in het veld

Harde gesteenten

Het nemen van boorkernen met kleine diameter met draagbare boorapparatuur is een nieuwe manier voor het monstern van ontsluitingen van gesteenten. Deze wijze van monstern is relatief netjes in vergelijking met het monstern met de hamer, maar men kan er ontsluitingen wel volledig mee ontsieren. Neem de volgende richtlijnen in acht.

- Vraag altijd toestemming aan de eigenaar.
- Neem de kernen van plaatsen van de wand die het minst zichtbaar zijn vanaf de openbare weg of vanaf de toegang tot de ontsluiting.
- Stop zo goed mogelijk de ontstane gaten dicht met puin van gelijksoortig materiaal of vul de gaten op met kernen van een iets kleinere diameter die geboord worden uit losse blokken.
- Respecteer de gevoelens van andere geologen die op kwetsbare plaatsen een hamerverbod hebben ingesteld

Zachte gesteenten en plaatsen van bodemvallen

Ook hier geldt dat men bij het boren de plaatselijke omstandigheden moet respecteren.

- Kies een plaats uit waar niemand gehinderd wordt tijdens het boren. Vraag vooraf toestemming aan de eigenaar van de grond.
- Gutsboren hebben scherpe randen; pas op voor snijwonden.
- Boor niet in (pas ingezaaide) akkers, maar uitsluitend aan de rand.

- Verken de boorlocatie goed: vermijd kabelstraten, pijpleidingen, etc.
- Laat geen open gat na bij het beëindigen van de boring of een potvalbemonstering: probeer het opgehaalde sediment terug in het gat te duwen. Vervang doorboorde belangrijke aquitards met benthoniet.
- Wees voorzichtig met het transport per fiets van boorstangen.

Bijlage 2

RISICO-Inventarisatie en -Evaluatie Veldwerk

De Faculteit der Bètawetenschappen van de Vrije Universiteit, Amsterdam voert beleid om veldactiviteiten veilig en zonder gevaar voor de gezondheid uit te (laten) voeren. Hiertoe heeft de faculteit de notitie 'Veiligheid rond Veldwerk' opgesteld. Als onderdeel van deze notitie is voor deze veldactiviteit onderstaande risico-inventarisatie en -evaluatie opgesteld. Deze is bedoeld om deelnemers aan veldwerk en excursies meer bewust te maken van mogelijke gevaren voor veiligheid en gezondheid. Deze risico-inventarisatie en -evaluatie en de maatregelen zullen tijdens de inleiding op het veldpracticum worden besproken met de deelnemers.

	Vraag – Risico-inventarisatie	Ja/ Nee	Indien ja -> Risico-evaluatie -> Passende maatregelen en afspraken
1	Wordt er alleen gewerkt?		
2	Is er een contactpersoon op de VU aanwezig en kan deze contact leggen met familie of bekenden?		
3	Is aanvullende communicatieapparatuur noodzakelijk?		
4	Bestaat er gezondheidsrisico door de wijze van voeding en bereiding daarvan? Zijn er voedselallergieën in de groep?		
5	Is er sprake van bijzondere (werk)omstandigheden (hitte, koude, UV-straling, hoge vochtigheidsgraad)?		
6	Geven de omgevingsomstandigheden aanleiding tot het treffen van voorzorgsmaatregelen (gebergte, vulkanisch gebied, moeras, jungle)?		
7	Leveren de aanwezige flora en fauna extra risico's op (parasieten, reptielen, insecten, giftige planten)?		
8	Levert het (lokale) transport risico's op (vliegtuigmaatschappij ('zwarte lijst') auto, boot, scooter, spoor, wegen)?		
9	Worden er bijzondere eisen en technieken aan het werk gesteld (duiken, klimmen, varen, navigatietechnieken, algehele (fysieke) conditie i.v.m. te leveren inspanning)?		
10	Moeten er bepaalde (gevaarlijke) machines of gereedschappen worden gebruikt (machines, motorkettingzaag, boormachines etc.)?		
11	Zijn er materialen in gebruik die (geregeld) gekeurd/geïnspecteerd/ onderhouden moeten worden (bijvoorbeeld duikapparatuur)?		
12	Is er een instructie in het gebruik van de toegepaste apparatuur, materialen e.d.? en		

	is deze up-to-date?		
13	Is er sprake van werken in grond (putten, sleuven, riolering, verontreinigde grond e.d.)		
14	Is er sprake van werken op hoogte (steigers, bomen, rotsen)?		
15	Zijn er hulpmiddelen nodig zoals chemicaliën en/of brandstoffen (gebruik, opslag, transport)?		
16	Zijn er persoonlijke (beschermings)middelen nodig (handschoenen, veiligheidsbril, helmen, valbeveiliging, lampen, warme kleding, zonwerende kleding)?		
17	Is de centrale EHBO-koffer gereed? Zijn de benodigde middelen aanwezig (verband, ontsmettingsmiddelen, zwachtels etc.)? Hebben de deelnemers zelf een basis EHBO-set?		
18	Zijn er besmettelijke ziekten? Worden vaccinaties aanbevolen voor het gebied?		
19	Is er sprake van intensief contact met de lokale bevolking?		
20	Is er sprake van politieke instabiliteit/oorlog/criminaliteit?		
21	Zijn er andere omstandigheden die een risico vormen? Zo ja, welke		

Veldwerk/excursie:

Periode:

Hoofdverantwoordelijk docent: